

Rekolan paimenpojasta Paavo Nurmen manttelinperijäksi?

Rekolan paimenpoika

Taisto Mäki, lempinimeltään "Rekolan paimenpoika" on mielenkiintoinen hahmo suomalaisessa urheiluhistoriassa ja ennenkaikkea kestävyysjuoksun historiassa. Mäki oli yksi parhaimpia kestävyysjuoksijoita 1930-luvun lopulla koko maailmassa, silti häneltä jäi urheilijan kruunu eli olympiavoitto saavuttamatta. Hänelle ei edes suotu mahdollisuutta osallistua olympiakisoihin. Vaikka Mäki saavutti urallaan useita maailmanennätyksiä ja oli ensimmäinen mies, joka juoksi kymmenen kilometriä alle puolen tunnin, on hän jäänyt varsin tuntemattomaksi suuruudeksi urheiluhistoriassa. Hänestä ei ole kirjoitettu elämäkertaa eikä häntä ole urheilukirjallisuudessa kovinkaan paljon käsitelty.

Kuitenkin Taisto Mäkeä voidaan pitää yhtenä vahvimista "juoksijain kuninkaan", Paavo Nurmen seuraajista. Hänestä olisikin varmasti tullut yksi suomalaisen juoksuperinteen suurimmista tähdistä, jos kaikki olisi tapahtunut suotuisissa olosuhteissa. Lahjakkaana urheilijana hän olisi voinut saavuttaa menestystä Paavo Nurmen lailla, ellei hänen aktiiviuransa juoksumailman huipulla olisi jäänyt niin kovin lyhyeksi.

Tässä artikkelissa pyrin esittelemään Taisto Mäen elämää ja urheilu-uraa. Lisäksi olen pohdiskellut Mäen suhdetta suureen juoksijalegendaan Paavo Nurmeen. Nurmi oli monella tapaa voimakas esikuva ja ihanne Mäelle, mutta esimerkiksi luonteen ominaisuuksiltaan Taisto ja Paavo olivat täysin erilaisia ihmisiä. Paavo Nurmi oli suuri "juoksijain kuningas", joka omana aikanaan teki yli-inhimillisiä suorituksia urheilun saralla. Taisto Mäki sitävästoin oli suuri lahjakkuus, jonka ura

jäi henkilökohtaisen epäonnen ja koko maailman olojen äkkinäisen muutoksen vuoksi varsin lyhyeksi ja vajavaiseksi. Oliko Taisto Mäestä tullut erilaisissa oloissa Paavo Nurmen kaltainen juoksulegenda, sitä ei kukaan voi tietää, mutta edellytyksiä kulkea Nurmen viitoittamaa "kultaista juoksupolkua" hänellä epäilemättä oli.

Lapsuus ja nuoruus

Taisto Armas Mäki syntyi 2.12.1910 Helsingissä.¹ Hän syntyi Antti Kustaan ja Sylvin kolmantena poikana ja jäi perheensä nuorimmaiseksi.² Varhaislapsuutensa Taisto asui Kaivopuiston lähistöllä, missä hänen isänsä omisti pienen puusepän verstaan ja työskenteli puusorvarina. Taisto oli hyvin nuori, kun hänen äitinsä kuoli kurkkumätään.³ Taisto aloitti koulunsa Tehtaankadun kansakoulussa vuonna 1917. Hänessä ilmeni poikkeuksellista urheilullista vilkkautta jo tällöin. Varsinkin hiihto oli hänen paraatilajinsa lapsena. Niinpä hän usein voitti koulujen järjestämiä kilpailuja. Kouluaineita varten Taisto kuitenkin oli liian vilkas. Tästä seurasi usein rangaistus ja mikä Taiston mielestä pahinta, anteeksipyyntö.⁴

Kaksi vuotta ehti Taisto käydä niin sanottua pikkukoulua, kunnes hän isänsä kanssa muutti perheen huvilalle Rekolaan. Pian muuton jälkeen Taiston isä kuoli keuhkokuumeeseen. Näin ollen Taisto, joka oli vasta 9-vuotias sekä hänen kaksi vanhempaa veljeään jäivät isoäidin hoidettaviksi.⁵ Isoäiti ja pojat asuivat perheen huvilalla Rekolassa, josta käsin isoäiti päivittäin kävi töissä Helsingissä. Taisto jatkoi koulunkäyntiään Rekolan kansakoulussa aina 13-vuotiaaksi asti.⁶ Taisto herätti kouluaikanaan huomiota urheilullisuudellaan ja sinnikkyydellään. Yhtenä parhaimpana osoituksena tästä lienee Rekolan kansakoulun hiihtokilpailut vuonna 1922, joissa poikien hiihtomestaruus meni täpärälle. Taisto oli kaatunut vain kymmenen metriä ennen maalia, mutta konttaamalla hän ehti juuri ennen seuraavaa kilpailijaa maaliviivan yli.⁷

Kouluaikana Taisto harrasti ahkerasti ja monipuolisesti liikuntaa. Hiihtoharrastuksen lisäksi Mäki harrasti kesäisin kymmenottelua, estejuoksua, jalka- ja pesäpalloa.⁸ Voitaneen sanoa, että hänellä oli monipuolinen urheilullinen tausta, ennen kuin hän löysi varsinaisen lajinsa eli juoksun. Rekolaan muuton jäl-

Janne Mykrä
Rekolan paimen-
pojasta Paavo
Nurmen manttelin-
perijäksi?

keen näyttää siltä, että Taisto alkoi urheilla monipuolisemmin. Taisto on itse todennut, että nuorempana hänen veljensä olivat innokkaita urheilijoita ja nimenomaan he tartuttivat urheiluinnostuksen häneen.⁹ Liikuntaharrastusten lisäksi Mäki paimensi kesäisin naapurin lehmä ja lampaista Rekolan laitumilla. Niinpä raitista ilmaa ja liikuntaa riitti yllin kyllin nuorelle Taistolle. Kesätyöstään johtuen hän sai lempinimen Rekolan paimenpoika, joka seurasi häntä koko urheilu-uran ajan.¹⁰

Taisto lopetti kansakoulun vuonna 1923. Koska kummitkin vanhemmat olivat kuolleet ei Taisto voinut harkitakaan opiskelujen jatkamista, vaan hän joutui lähtemään töihin. Hänen ensimmäinen työpaikkansa oli Havukosken tilalla Hanabölen kylässä. Täällä hän teki nuorelle pojalle raskaitakin metsä- ja maatöitä. Vaikka työ oli raskasta riitti Taistolla energiaa myös urheilun harrastamiseen. Veljiensä kanssa hän kävi paikallisissa kilpailuissa ja sattui usein voittamaan.¹¹

Vuonna 1927 Taisto liittyi Rekolan Urheilijoihin. Tätä ennen hän oli kuulunut Rekolan Raikkaaseen, joka ei kuitenkaan kyennyt järjestämään kunnon kilpailuja, joten monet jäsenet olivat tyytymättömiä. Nuorten poikien keskuudessa oli tyytymättömyyttä aiheuttanut myös seuran puheenjohtajan ja sihteerin väärinkäytökset erään kilpailun yhteydessä. Puheenjohtaja ja sihteeri osallistuivat kisaan, jossa oli useita yleisurheilulajeja. Lajien tuloksia yhteen laskettaessa puheenjohtaja ja sihteeri antoivat itselleen ylimääräisiä pisteitä ja voittivat näin ollen palkinnot. Pojat olivat vihaisia, kun huomasivat, että heitä oli huijattu. Moni jäsen erosi tämän kisan jälkeen seurasta. Rekolan Urheilijoiden toiminta oli aivan eri tasolla kuin Rekolan Raikkaan toiminta. Rekolan Urheilijat järjesti kunnon kilpailuja ja valmennukseenkin kiinnitettiin huomiota.¹²

Taisto meni armeijaan marraskuussa 1929. Hän astui palvelukseen Santahaminassa ja toimi siellä vuoden verran sotamiehenä. Taisto ei vielä ollut mitenkään kuuluisa juoksijana, kun hän meni armeijaan, joten hän palveli asevelvollisuutensa aivan normaalilla tavalla. Itseasiassa hän ei vielä tässä vaiheessa ollut valinnut kestävyysjuoksua päälajikseen, vaan hän harrasti urheilua varsin monipuolisesti. Taisto ei armeija-aikanaan urheillut erityisen innokkaasti, sillä armeijan puolesta ei järjestetty kilpailuja juuri lainkaan ja valmentautumismahdollisuudet olivat olemattomat.¹³

Janne Mykrä
Rekolan paimen-
pojasta Paavo
Nurmen manttelin-
perijäksi?

Asevelvollisuuden suorittamisen jälkeen Taisto oli jonkun aikaa poissa pääkaupunkiseudulta. Hän nimittäin lähti syksyllä 1930 Viitasaarelle. Taiston eno asui Viitasaarella ja hän järjesti pojalle sieltä tukkitöitä. Työ oli raskasta ja niinpä Taiston harjoittelu jäi Viitasaarella olon aikana varsin vähäiseksi.¹⁴ Palattuaan Rekolaan keväällä 1931 Taisto osallistui kylmiltään ensimmäiseen varsinaiseen juoksukilpailuunsa. Näissä Rekolan Urheilijoiden järjestämissä yleisurheilukilpailuissa Mäki voitti 1500 metrin juoksun. Muiden kilpailijoiden mielestä Taisto voitti heidät kyttämällä, eivätkä he pitäneet reiluna, että "tukkiätkä" tulee ja vie voiton heidän nenänsä edestä. Ensimmäisessä kisassaan Taisto oli voittanut muut hurjan loppukirinsä ansiosta. Näyttääkseen muille, ettei hän kyttäilyt, meni hän seuraavassa kisassa heti alusta johtoon. Taisto voitti tämänkin kisan ja oli näin osoittanut epäilijöille, että hän todella oli kova juoksija ja vieläpä luonnonlahjakkuus. Nimittäin ennen kevättä 1931 hän ei ollut varsinaisesti harjoitellut juoksemista.¹⁵

Säännöllinen harjoittelu alkaa

Rekolan Urheilijoiden puheenjohtaja Viljo Partio huomasi Taisto Mäen lahjakkuuden heti ensimmäisessä 1500 metrin juoksukilpailussa ja kehotti häntä keskittymään yksistään kestävyysjuoksuun. Toinen merkittävä kannustaja oli kuuluisa urheilupakinoitsija ja monien urheilukirjojen tekijä Martti Jukola, jolla oli Rekolassa huvila. Jukola tosin oli vielä vuonna 1933 sitä mieltä, että Taistolla olisi paremmat edellytykset jalkapalloilijana kuin juoksijana. Jalkapallo ei kuitenkaan kauan miellyttänyt Taistoa, vaan hän huomasi olevansa kiinnostuneempi juoksemisesta metsäpoluilla kuin pallon perässä kentällä.¹⁶

Taisto Mäki aloitti vuonna 1931 säännöllisen juoksuharjoittelun. Hän teki juoksulenkkejä ennen töihin menoa ja töiden jälkeen. Voimistelu ja hiihto olivat tärkeitä harjoittelumuotoja talvisin. Rekolassa järjestetyissä paikallisissa juoksukisoissa Mäki alkoi näihin aikoihin olla voittamaton. Löytääkseen samantasoisia kilpakumppaneita Mäen piti lähteä suurempiin kisoihin. Ensimmäisen kerran Mäki kilpaili Helsingissä vuonna 1932, jolloin hän voitti 3000 metrin juoksun. Samana kesänä hän pääsi 5000 metriä alle 16 minuutin.¹⁷

Vuosi 1933 näyttää olleen todella merkittävä harjoittelu-vuosi Taisto Mäelle, vaikkei tältä vuodelta Mäelle löydykään mitenkään merkittäviä kilpailutuloksia. Kun hän vuonna 1932 oli juossut 5000 metriä vain hieman alle 16 minuutin, juoksi hän vuonna 1934 jo minuutin ja kymmenen sekuntia paremman ajan. Yleisurheilun SM-kisoissa Tampereella nuori ja tuntematon juoksija järjesti todellisen jymy-yllätyksen. Taisto Mäki nimittäin voitti 5000 metrin Suomen mestaruuden lyömällä vanhat konkarit Lauri Lehtisen ja Gunnar Höcker-tin. Tässä juoksussa Mäki alitti ensimmäisen kerran 15 minuuttia 5000 metrillä ajalla 14.49,2. Juoksu oli hieno osoitus Mäen juoksijankyvystä, mutta Mäen voiton katsottiin johtuneen lähinnä muiden juoksijoiden taktikoinnista ja melko hidasvauhtisen juoksun ratkaisemisesta vasta loppukirissä.¹⁸

SM-kisojen voiton ansiosta Mäki olisi päässyt osallistu-maan vuonna 1934 järjestettyihin ensimmäisiin yleisurheilun EM-kisoihin Torinossa. Huonoksi onneksi hän loukkasi jal-kansa vain viikko SM-kisojen jälkeen hypättyään kolmiloik-kaa Rekolassa järjestetyissä yleisurheilukisoissa. Näinollen ki-samatka jäi vain haaveeksi. Jalkansa takia Mäki ei päässyt kil-pailemaan enää koko syksynä.¹⁹ Loppuvuodesta 1934 Taisto Mäki vaihtoi urheiluseuraa ja liittyi Helsingin Kisa-Veikkojen (HKV) riveihin.²⁰

Syksyllä 1934 Taisto Mäki pääsi töihin Alkon keskusvaras-tolle Katajanokalle varastomieheksi.²¹ Mäki kertoo harjoitel-leensa noihin aikoihin todella kovaa. Aamuisin hän heräsi neljän maissa ja lähti n. 14 km:n maastolenkille. Kuudelta Mäki lähti töihin Alkon keskusvarastolle, jossa nosteli raskai-ta laatikoita pinoihin aina kahden metrin korkeudelle. Iltapäi-vällä töiden jälkeen kolme kertaa viikossa hän juoksi Kataja-nokalta Rekolaan n. 24 km ja niinä päivinä, jolloin hän tuli töistä junalla oli edessä 14 km:n harjoituslenkki.²² Eli Taisto Mäen viikottainen harjoittelumäärä oli n. 200 km, jos laske-taan, että hän harjoitteli kuutena päivänä viikossa. Mäen har-joitus ei ollut kuitenkaan pelkkää tasaisen tappavaa juokse-mista, vaan hän teki pyrähdyksiä, hyppi, pomppi ja voimisteli. Eli kestävyys lisäksi Mäki haki juoksuunsa nopeutta.²³

Mäki on itse sanonut, että voiman kasvattaminen oli hän-en tärkein tavoitteensa harjoituksissa. Yhtenä keinona voi-man saavuttamisessa hän kertoo juosseensa suomaastossa ja

Janne Mykrä
Rekolan paimen-
pojasta Paavo
Nurmen mantelin-
perijäksi?

monot jalassa. Kun harjoitus on tehty mahdollisimman vaikeaksi ja rasittavaksi myös voima kasvaa eniten. Hän oli sitä mieltä, että kun on tarpeeksi voimaa löytyy myös nopeutta ja herkkyyttä, jotka ovat kestävyysjuoksussa tärkeitä ominaisuuksia. Taisto Mäki kertoo myös harrastaneensa niin sanottuja menttaaliharjoituksia eli yksin juostessaan hän kuvitteli juoksevasa pahimpien kilpailijoittensa kanssa, jolloin hän sai lisäenergiaa ja vauhti kiihtyi.²⁴

Talviharjoittelu oli hiukan erilaista kuin kesäharjoittelu. Talvella Mäki harjoitteli jopa kolme kertaa päivässä. Aamulenkki, töiden jälkeen 15 km:n hiihtolenkki ja illalla vielä 15 km maantiellä juosten. Lisäksi Mäki voimisteli marraskuusta huhtikuuhun kahdesti viikossa Helsingin Voimailijain nyrkkeilyharjoituksissa.²⁵ Mäki piti hyvänä yhdistelmänä säännöllistä työtä ja kovaa harjoittelua. Oleellista oli innostus molempiin asioihin. Mäki toteaa itsekin oppineensa harjoittelemaan kovaa ja tehokkaasti vasta vuonna 1939. Merkittävää oli, ettei hän vähentänyt harjoittelun määrää kesän kovimpana kilpailukautenaan, vaan harjoitukset olivat kovia ympäri vuoden.²⁶

Tie maailman huipulle

HKV:n kautta Mäki sai ilmeisesti paremmat mahdollisuudet osallistua kisoihin sekä kotimaassa että ulkomailla. Vuonna 1935 Mäki osallistui jo seitsemääntoista kilpailuun, joista neljässätoista hän oli vähintään toinen. Hänen kilpailuskaalansa oli varsin laaja sillä hän kilpaili aina 800 metrin juoksuista 10 000 metrin juoksuihin.²⁷ Varmasti lisääntynyt kilpailukokemus ja tehostunut valmennus lisäsivät kehitystä ja Mäki juoksi 5000 metriä aikaan 14.40,4. Tämä aika oli vuoden 1935 maailman tilastossa kolmanneksi paras aika.²⁸ Vaikka Mäen juoksussa tapahtui kehitystä hän joutui keskeyttämään SM-kisoissa. Tästä huolimatta hän pääsi vielä syksyllä kilpailumatkalle Saksaan.²⁹

Ennen Berliinin olympiakisoja oli itse Paavo Nurmi saatu pestatuksi suomalaisten kestävyysjuoksijoiden valmentajaksi. Mäki kuului edellisten vuosien huiman kehityksensä myötä kestävyysjuoksijoiden eliittiin Suomessa. Niinpä Mäki muiden huippujuoksijoiden ohella osallistui Nurmen johtamalle valmennusleirille Vierumäellä toukokuussa 1935.³⁰ Kuri leirillä

oli tiukka ja ohjelma rankka, mutta entisen huippujuoksijan ohjeet olivat varmasti hyödyllisiä nuoren juoksijan tulevaisuutta ajatellen. Nurmen tiukka määräysvalta ja ehdoton harjoitusohjelma eivät kuitenkaan täysin miellyttäneet Mäkeä ja niinpä hän "pahana poikana" lähti Vierumäeltä kesken leirin.³¹

Vuosi 1936 oli urheilullisesti tärkeä vuosi, koska oli kyseessä olympiakisojen vuosi. Kaikki huippu-urheilijat yrittivät tietenkin saada aikaan hyviä tuloksia, jotta matka olympialaisiin varmistuisi. Suomessa nimenomaan kestävyysjuoksijoiden taso oli ennen Berliinin kisoja varsin hyvä. Siitä kertovat muun muassa karsintakilpailuissa saavutetut kovat ajat. Ilmari Salminen ja Gunnar Höckert voittivat ajalla 14.30,8 ja Mäki jäi kolmanneksi, vaikka juoksi melkein oman ennätyksensä.³² Salminen ja Höckert olivat itseoikeutettuja edustajia Berliinin kisojen 5000 metrin juoksussa, mutta kolmannelle paikasta joutuivat taistelemaan Taisto Mäki ja Lauri Lehtinen, jotka olivat vuonna 1936 juosseet suunnilleen yhtä hyviä aikoja.

Näille kahdelle kovalle juoksijalle järjestettiin ylimääräinen karsinta Kouvolassa. Tämän kilpailun voitti vanhempi ja kokenempi Lehtinen varsin selvästi ja samalla kaatuivat Mäen haaveet osallistumisesta Berliinin olympiakisoihin.³³ Suomessa oli vuonna 1936 niin kova taso kestävyysjuoksussa, että vaikka Mäki ei juossut huonosti ei hänellä ollut asiaa olympiakisoihin. Parhaimpana osoituksena Suomen kovasta juoksuvoimasta oli, että Berliinin kisoissa saavutettiin 5000 metrin juoksussa kaksoisvoitto ja 10 000 metrin juoksussa peräti kolmoisvoitto.³⁴ Vuonna 1936 Taisto Mäki juoksi 28 kilpailua, joista 27 kisassa hän oli kolmen parhaan joukossa ja jäi vain kerran neljänneksi.

Mäki ei masentunut, vaikka putosikin niukasti Berliinin olympiajoukkueesta. Itseasiassa hän kiristi tämän jälkeen harjoitustahtiaan. Vuonna 1937 Mäki juoksi maailman kärkiajan ja samalla oman ennätyksensä 5000 metrillä Viipurin SM-kisoissa.³⁵ Koko vuotena Mäki juoksi kaikkiaan 35 kilpailua, joista voitti 27.³⁶ Tämä antoi hyvän pohjan ja itseluottamusta seuraavalle vuodelle, jolloin järjestettiin yleisurheilun EM-kisat Pariisissa.

Pariisin kisoihin vuonna 1938 Mäki valittiin, vaikka hän jäikin Kalevan kisoissa vasta neljänneksi 5000 metrin kisassa. Tämä olikin hänen huonoin juoksunsa sinä vuonna.³⁷ Pariisin

Janne Mykrä
Rekolan paimen-
pojasta Paavo
Nurmen manttelin-
perijäksi?

EM-kisoissa Mäki kävi 5000 metrillä kovan kamppailun Ruotsin Henry Kälärne-Jonssonin kanssa. Mäki voitti Kauko Pekurin uhrautuvaisen juoksun avulla ruotsalaisen 0,6 sekunnin erolla. Toimittajat saattoivat todeta, että EM-kisojen 5000 metriä oli ollut melkein yhtä kovatasoinen kuin vastaava SM-kisa. Nimittäin EM-kisoissa 8 miestä alitti 15 minuuttia, kun taas SM-kisoissa saman teki peräti 10 miestä.³⁸ Samassa juoksussa Mäki saavutti oman ennätyksensä 14.26,8. EM-kisojen jälkeen Mäki juoksi vasta toisen kerran uransa aikana 10000 metrin kilpailun. Tiukassa kilpailussa Salminen voitti Mäen, mutta mäki saavutti oman ennätyksensä ajalla 30.13,4.³⁹

Vuonna 1938 Taisto Mäki alkoi olla jo sellaisessa juoksu-kunnossa, että voitiin odottaa 5000 metrin ja 10000 metrin maailmanennätysten rikkoutumista. Syyskuun lopussa järjestettiin Tampereella ennätyskoe, jonka tuloksena oli uusi maailmanennätys 10000 metrin juoksussa. Aika oli 30.02,0 eli se jäi vain kaksi sekuntia haamurajana pidetystä 30 minuutista.⁴⁰ Siihen nähden, että Mäki kilpaili vasta kolmatta kertaa kyseisellä matkalla, voidaan tulosta pitää uskomattoman hyvänä. Vuonna 1938 Mäki juoksi kaikkiaan 27 kilpailua, joista hän voitti 19.⁴¹ Vuoden 1938 menestyksen kunniaksi antoi HKV parhaalle kisaveikolle vuosittain lahjoitettavan palkintomaljan Taisto Mäelle.⁴²

Maaailman paras kestävyysjuoksija

Vuonna 1936 Berliinissä järjestetyssä olympiakongressissa oli tehty päätös vuoden 1940 olympiakisojen pitopaikasta. Helsinki ja Tokio olivat pääehdokkaat ja näiden ehdokkaiden välillä jouduttiin suorittamaan lopullinen äänestys. Tokio voitti Helsingin varsin tiukassa äänestyksessä ja sai näin pidettäväkseen olympiakisat. Japanin ja Kiinan välille syttyi sota vuonna 1937, ja Tokio joutui loppukesästä 1938 ilmoittamaan luopuvansa olympiakisojen järjestämisestä. Näin tarjoutui Helsingille mahdollisuus saada kisat pidettäväkseen. Helsingin kaupunginhalitus hyväksyikin välittömästi KOK:n esittämän tarjouksen. Saataisiinhan nyt kuitenkin olympiakisat Suomeen, vaikka kisat aluksi oli menetetty katkeran äänestyksen seurauksena.⁴³

Tieto kisojen saamisesta Suomen maaperälle luonnollisesti aiheutti Suomessa oikeaa olympiainnostusta. Varsinkin urhei-

lijat halusivat olla mahdollisimman hyvässä kunnossa omissa olympiakisoissa. Myös Taisto Mäki halusi näyttää mihin pystyisi kotiyleisön edessä.⁴⁴ Vuosi 1939 olikin Taisto Mäen urheilijan uran ehdoton huippuvuosi. Tuloksissa näkyi selvästi Mäen halu olla maailman paras kestävyysjuoksija. Tavoitteena kimmelsi voitto vuoden 1940 olympiakisoista. Myös muut suomalaiset juoksijat pistivät parastaan, sillä vuoden 1939 maailmantilastossa 10 000 metrin viisi parasta juoksijaa oli Suomes-
ta ja 5000 metrillä viidestä parhaasta neljä oli suomalaisia.⁴⁵

Kesäkuussa 1939 suomalaiset kestävyysjuoksijat olivat koontuneet stadionille rikkoakseen Lauri Lehtisen seitsemän vuotta vanhan maailmanennätyksen 5000 metrin juoksussa. Mäki piti koko matkan varsin kovaa vauhtia ja voitti kilpikumppaninsa selvästi. Vanha ME-tulos rikkoontui lähes kymmenellä sekunnilla, kun Mäen voittoaika oli 14.08,8. Ikäänkuin sivutuotteena syntyi matkan varrella väliaikana myös kolmen mailin uusi ME-tulos. Stadionin 10 000 hengen yleisö oli haltioissaan ja aina iloinen ja hymyilevä Mäki oli tyytyväinen suoritukseensa.⁴⁶ Vajaa kuukausi myöhemmin Mäki juoksi uuden maailmanennätyksen kahdella maililla. Tämä kilpailu järjestettiin myös stadionilla.⁴⁷

Mäki juoksi hyviä aikoja pitkin kesää, mutta todellinen paukku tuli syyskuun 17. päivänä. Tällä kertaa stadionilla järjestettiin 10 000 metrin kilpailu, jolle olivat lähdössä Suomen kovimmat kestävyysjuoksijat. Vielä seitsemän kilometrin kohdalla oltiin jäljessä entisestä maailmanennätyksestä, mutta viimeiset kilometrit Mäki tuli niin kovaa, että tuloksena oli uusi ME-tulos. Mäki kertoi itse kilpailun jälkeen kuulleensa hyvin väliajat ja kun seitsemän kilometrin väliaika oli luvannut viisi sekuntia edellistä ME-tulosta huonompaa aikaa, hän oli päättänyt lisätä vauhtia. Muut jäivät varsin helposti ja Mäki tuli maaliin ylhäisessä yksinäisyydessä 6000-päisen yleisön kannustaessa villisti. Aika oli 29.52,6 mikä merkitsi sitä, että Taisto Mäki oli ensimmäisenä ihmisenä juossut 10 kilometriä alle puolen tunnin. Yksi kestävyysjuoksun kovimmista haamurajoista oli rikottu. Tässä kilpailussa syntyi sivutuotteena kuuden mailin maailmanennätys. Näin kovan ajan syntyminen tuntuu ihmeelliseltä, kun tiedetään että Mäki oli vain 44 tuntia ennen ME-juoksuaan käynyt kovan 5000 metrin kisan ruotsalaisen Jonssonin kanssa Tukholmassa. Lisäksi Mäki oli

Janne Mykrä
Rekolan paimen-
pojasta Paavo
Nurmen manttelin-
perijäksi?

saman päivän aamuna juossut alkuveryttelynä 1500 metriä Alkon puulaakikisoissa.⁴⁸

Vuonna 1939 Taisto Mäki näytti olevansa todellinen suurjuoksija, ja ehdottomasti yksi parhaista Paavo Nurmen manttelinperijöistä. Maailmanennätykset tekivät Mäestä kiistatoman ennakkosuosikin vuoden 1940 olympikisoja ajatellen sekä 5000 metrin että 10 000 metrin juoksussa. Mäki juoksi vuonna 1939 kaikkiaan 37 kisaa, joista voitti 28. Hän teki viisi maailmanennätystä ja ne kaikki syntyivät stadionilla. Vuonna 1939 Taisto Mäki ei hävinnyt kertaakaan päämatkoillaan 5000 metrillä ja 10 000 metrillä.⁴⁹

Mäen kausi päättyi hieman ikävästi, kun hän joutui revähtymän takia keskeyttämään Käkisalmissa pidetyn 5000 metrin juoksun.⁵⁰ Palkinnoksi uurastuksestaan Mäki sai vuonna 1939 *Suomen Urheilulehden* kultamitalin vuoden urheiluteosta.⁵¹

Vain reilu kaksi kuukautta ehti kulua Mäen loistavasta maailmanennätysjuoksusta, kun syttyi talvisota Suomen ja Neuvostoliiton välille. Talvisota murskasi haaveet olympiakisojen järjestämisestä Suomessa. Samalla kaatuivat Mäen unelmat vuoden 1940 olympiavoitoista.

Urheilulähettiläänä Amerikassa

Jo vuodesta 1938 lähtien oli ollut vireillä asia, että suomalaisia juoksijoita olisi lähetetty kilpailumatkalle Yhdysvaltoihin. Asia edistyi syksyllä 1939, kun päätettiin, että matkalle lähtee vain Taisto Mäki ja hänen oppaakseen ja valmentajakseen Paavo Nurmi. Talvisodan syttyminen kuitenkin viivästytti miesten lähtöä. Mäki nimittäin joutui armeijaan. Ensin hän joutui Helsingin vartiokomppaniaan ja myöhemmin Hämeenlinnaan autokomppanian kirjuriksi. Sieltä Mäki palasi tammi-kuussa Helsinkiin päästen vihdoinkin aloittamaan harjoittelun. Harjoittelua haittasi jonkin verran vasemman polven reumatismi.⁵²

Taisto Mäki ja Paavo Nurmi lähtivät Helsingistä 16.1.1940 niin sanotulle *goodwill*-matkalle Yhdysvaltoihin.⁵³ Aluksi he menivät laivalla Norjaan, josta jatkettiin 24.1. Bergensfjord nimisellä valtamerialuksella kohti New Yorkia. New Yorkiin he saapuivat 3.2.1940. Heille järjestettiin juhlallinen vastaanotto, jossa Nurmen unohtumaton maine nousi selkeästi esiin.

Amerikkalaiset ja varsinkin amerikansuomalaiset näkivät Nurmessa ja Mäessä vanhan ja uuden juoksijain kuninkaan.⁵⁴ Kilpailukiertueen tarkoituksena oli lujittaa Suomen ja USA:n välisiä ystävyysuhteita, kerätä rahaa sotaa käyvälle Suomelle ja herättää ulkomaailman sympatiat Suomen puolelle.⁵⁵

Mäki ei ollut syksyn 1939 jälkeen voinut harjoitella täysipainoisesti, sillä aluksi hänen jalkaansa tuli revähtymä, sen jälkeen hän joutui armeijaan ja lopulta reumatismi vaivasi vasenta jalkaa. Nurmi määräsi keskenkuntoisen Mäen kovalle harjoitusjaksolle, joka kesti kuukauden verran. Aamuisin Mäki lähti New Yorkin Central Parkiin, jossa juoksi toista tuntia. Päivisin ja iltaisin Mäki harjoitteli armeijan sisähallissa, jossa oli puulattia. Nämäkin harjoitukset kestivät yli tunnin kerrallaan. Mäen paino putosi vajaassa kuukaudessa lähes kymmenen kiloa. Mäki piti harjoituksia liian rankkoina, sillä hän oli iltaisin niin väsynyt, ettei päässyt hotellihuoneeseensa pitämättä kaiteesta kiinni.⁵⁶

Mäki kävi sisäradoilla kahdeksan kilpailua, ulkoradoilla oli kaksi kilpailua ja lisäksi oli järjestetty kolme näytösjuoksua. Kymmenestä varsinaisesta kilpailusta Mäki voitti kolme, mutta tulokset eivät olleet kovin hyviä, koska Mäki ei ollut päässyt huippukuntoonsa. Kilpailijana Mäki kuitenkin esitti parastaan. Mäki lähti aina kovaa liikkeelle ja niinpä hän jopa rikkoi muutaman maailmanennätyksen juoksujen väliaikoina. Amerikkalainen yleisö piti Mäen sinnikkyudesta, jonka ansiosta hän usein johti melkein koko matkan ja vasta loppukirissä muut kilpailijat voittivat hänet.⁵⁷ Mäki ja Nurmi matkustivat ympäri Amerikan mannerta ja esiintyivät kilpailujen ohessa juhlissa ja radiossa.⁵⁸

Taisto Mäki herätti ansaittua huomiota USA:ssa. Useimmat häntä koskevat jutut näyttävät kuitenkin olleen lyhyitä selostuksia hänen käymistään kisoista. Paavo Nurmen ja Taisto Mäen vertaaminen toisiinsa näyttää kiinnostaneen amerikkalaisia.⁵⁹ Mäkeä pidettiin aluksi uutena juoksutähtenä, mutta kun hänen tuloksensa jäivät vaatimattomiksi ei hänestä tehty suuria sankaritarinoita. Joissain artikkeleissa sentään selvitetään hiukan tarkemmin hänen aikaisempia saavutuksiaan ja jopa perhe-elämästä kerrotaan.⁶⁰ Tällaisia artikkeleita on kuitenkin varsin vähän. Ylipäätään voidaan sanoa, ettei Mäki saanut läheskään yhtä suurta huomiota osakseen kuin

Janne Mykriä
Rekolan paimen-
pojasta Paavo
Nurmen manttelin-
perijäksi?

1920-luvulla kahteen otteeseen USA:ssa kilpailumatkalla käynyt Paavo Nurmi. Taisto Mäki unohdettiin varsin nopeasti kilpailukierteensä jälkeen.⁶¹

Paavo Nurmi ei tällä matkalla kilpaillut, vaan hän toimi Mäen valmentajana ja managerina. Kun Suomi ja Neuvostoliitto solmivat välirauhan keväällä 1940 Nurmi palasi nopeasti kotimaahan. Sensijaan Mäki jäi joksikin aikaa kiertelemään USA:ta.⁶²

Toukokuussa 1940 Mäki lähti laivalla kohti Suomea. Matka kesti viisi ja puoli viikkoa. Jotta aika ei kävisi pitkäksi, Mäki pestautui laivalle töihin. Hän toimi matruusina ohjaten ruoria, siivoten ja maalaten laivalla. Viimein 3.7.1940 laiva saapui Petsamoon Liinahamarin satamaan, jossa Taisto Mäki jäi pois laivasta.⁶³

Urheilu-uran jälkimainingit

Vuonna 1940 Mäki voitti vielä Suomen mestaruuden 10 000 metrillä. Jatkosodan syttyminen kuitenkin tuhosi lopullisesti haaveet urheilu-uran menestyksellisestä jatkamisesta. Vuonna 1941 Mäki osallistui muutamiin hiihtokilpailuihin kotipaikkakunnallaan Rekolassa. Samana vuonna hänelle tarjottiin valmennusmatkaa Italiaan, mutta Suomen urheiluliitto ei antanut Mäelle lupaa lähteä.⁶⁴

Välirauhan jälkeen Mäki palasi jälleen armeijaan. Hän joutui 7. divisioonan viestikomppaniaan, minkä mukana hän oli jatkosodassa aina etulinjalla asti. Hän kävi muun muassa Äänislinnassa, Suurlahdella, jossa oli yli vuoden ja lopuksi Karhumäellä, jossa oli perääntymisvaiheeseen asti. Hänet kotiutettiin rauhan tultua vuonna 1944.⁶⁵ Taisto Mäelle on myönnetty 6.12.1962 Suomen Valkoisen Ruusun ritarikunnan I luokan mitali kultaristein.⁶⁶

Vielä vuosina 1944 ja 1945 Mäki oli SM-kisoissa mitaleilla, mutta aika oli jo selvästi ajanut 34-vuotiaan juoksijan ohi.⁶⁷ Voidaan liioittelematta sanoa, että Mäen parhaat juoksuvuodet hukkuivat sodan melskeisiin. Taisto Mäeltä jäi arvostettu olympiavoitto saamatta, koska vuosina 1940 ja 1944 ei olympiakisoja voitu järjestää. Voidaan vain arvella millainen panos Mäellä olisi ollut näissä kisoissa. Joka tapauksessa on selvää, että vuonna 1948 järjestettyihin Lontoon olympia-

kisoihin 37-vuotias Mäki oli aivan liian vanha. Vaikka Mäki ei enää huipputasolla juossut, harrasti hän aktiivisesti juoksemista aina vuoteen 1949 asti, jolloin hän vielä voitti HKV:n riveissä piirin mestaruuden 5000 metrillä.⁶⁸ Urheilu-uran jälkeen Taisto Mäki toimi kesäisin juoksuvalmentajana, mutta oli itse sitä mieltä, ettei hänestä ollut hyväksi valmentajaksi.⁶⁹

Mäen tekemä 10 000 metrin haamumaailmanennätys säilyi rikkomattomana vuoteen 1944, jolloin suomalainen Viljo Heino alitti sen.⁷⁰ Mäen 5000 metrillä saavuttama aika säilyi maailmanennätyksenä vain vuoteen 1942, mutta Suomen ennätyksenä peräti vuoteen 1955.⁷¹ Seuransa HKV:n jäsenten kaikkien aikojen tilastossa Mäen tulokset sekä 10 000 metrillä että 5000 metrillä olivat vielä vuonna 1958 toiseksi parhaita tuloksia.⁷² Taisto Mäki juoksi uransa aikana 11 maaottelussa, piti yhtä aikaa hallussaan viittä maailmanennätystä, voitti Euroopan mestaruuden ja kahdeksan Suomen mestaruutta.⁷³

Urheilijan perhe ja työ

1930-luvun alussa Taisto Mäki tutustui Gerda Lahja Maria Berglundin (s. 4.8.1911).⁷⁴ Ensitapaamisen Gerda on kertonut tapahtuneen junassa. Lähemmin pariskunta kuitenkin tutustui tansseissa, vaikkei Taisto ollutkaan kovin kova tanssimaan.⁷⁵ Vuonna 1932 Taisto ja Gerda saivat ensimmäisen lapsensa, jolle annettiin nimeksi Maire Anita.⁷⁶ Naimisiin Taisto ja Gerda menivät kuitenkin vasta 12.2.1936.⁷⁷ Taisto kertoi haastatteluissa perheen olleen tärkeä tuki urheilijan elämässä. Perhettä hän piti ikäänkuin toisena harrastuksestaan.⁷⁸ Vaimo ilmeisesti ymmärsi miehensä harrastuksen tärkeyden, vaikka kovimpina kilpailukausina miestä ei juuri kotona näkynyt.⁷⁹

Parhaimpana osoituksena Gerdan antamasta tuesta lienee hänen pitämänsä kilpailupäiväkirja vuosilta 1937–1939, johon hän on tarkasti merkinnyt kilpailun päivämäärän, paikkakunnan ja Taiston tuloksen ja sijoituksen. Gerda kävi myös katsomassa miehensä juoksua, jos ne järjestettiin Helsingissä tai lähellä Rekolaa. Muutaman kerran Gerda pääsi mukaan ulkomaille suuntautuneille kisamatkoille. Ulkomaille tai kauempana Suomessa järjestettyjä kisoja Gerda ja Maire seurasivat lähinnä radion kautta.⁸⁰

Janne Mykrä
Rekolan paimen-
pojasta Paavo
Nurmen manttelin-
perijäksi?

Taiston ja Gerdan toinen lapsi Aarre-poika syntyi vuonna 1942.⁸¹ Nuorempana Aarre harrasti jonkin verran urheilua muun muassa jääpalloa, mutta juoksemisesta hän ei koskaan innostunut. Hän oli vain todennut, että riittää kun isä juoksee pitkin metsiä kuin aropupu. Taisto oli joskus yrittänyt väkisin-kin innostaa poikaa urheilemaan, mutta poika oli ollut enemmän kiinnostunut autoista kuin urheilusta.⁸²

Taisto Mäki vietti elämänsä ehtoon rauhallisesti vaimonsa kanssa Rekolan tutuissa maisemissa. Elämän juoksut oli juostu, vaikka Mäki jatkoi koko elämänsä ajan kuntoilua ja oli hyvin kiinnostunut urheilun seuraamisesta.⁸³ Taisto Mäki kuoli 1.5.1979 ja hänen vaimonsa Gerda kuoli 11.1.1982.⁸⁴

Taisto Mäki pääsi vuonna 1934 Alkon keskusvarastolle varastomieheksi.⁸⁵ Työ varastolla oli raskasta, mutta koska elettiin lama-aikaa Taisto oli tyytyväinen, että töitä ylipäänsä oli. Hän on itse sanonut, että varaston portin takana seisoivat kymmeniä miehiä, jotka olivat valmiit tulemaan töihin, jos paikkoja vapautui.⁸⁶ Loppuvuodesta 1938 Taisto pääsi helpompiin ja vähemmän rasittaviin töihin Alkon tarvikevarastolle pääkonttoriin.⁸⁷ Vuonna 1945 Taisto Mäki siirrettiin myyjäksi Alkon myymälään Keravalle. Vuodesta 1950 aina vuoden 1971 loppuun asti Taisto työskenteli myyjänä Alkon eri myymälöissä ympäri Helsinkiä. Vuoden 1972 alusta Taisto pääsi vanhuuseläkkeelle.⁸⁸

Taisto kertoi useissa haastatteluissa viihtyvänsä hyvin työssään Alkossa. Yhtenä syynä tähän lienee se, että Alkossa 1930-luvulla oli yleistä suosia aktiiviurheilijoita työhönotossa. Yksi Alkon johtajista 1930-luvun ankarimman työttömyyden vuosina oli Paavo Talvela, jonka mielestä valtion firman suoranainen velvollisuus oli työllistää urheilijoita. Urheilun voimakas liittäminen osaksi maanpuolustuskasvatusta myös avasi työpaikkoja urheilijoille. Alkolla olikin 1930-luvulla niin voimakas urheilukaarti, että puulaakiotteluissa se oli usein ylivoimainen. On jopa arveltu, että Alkon nyrkkeilyjoukkue olisi kovimmillaan voittanut koko muusta suomesta kootun joukkueen.⁸⁹

Taisto Mäki on kertonut, että jos hän olisi ollut pelkästään Alkon tulojen varassa, ei perheelle olisi pystytty rakentamaan omaa taloa Rekolaan.⁹⁰ Juoksemalla ansaitsi 1930-luvulla Suomessa ja Ruotsissa varsin hyvin. Vaikka amatööreille oli

rahan ottaminen julkisesti kiellettyä, kertoi Mäki kaikkien huippu-juoksijoiden ottaneen palkkioita. Mäki oli sitä mieltä, että olisi ollut hulluutta kieltäytyä hyvistä lisäansioista. Mäki on kertonut itsekkin aluksi juosseensa vain juoksemisen ilosta, mutta köyhistä oloista lähteneelle ylimääräinen raha oli aina tarpeen. Niinpä hän kertoo myöhemmin juosseensa ei niinkään kunnianhimon, vaan lähinnä rahanhimon takia.⁹¹

Paavo Nurmen manttelinperijä?

Taisto Mäen suhde "juoksijain kuninkaaseen" Paavo Nurmeen näyttää olleen varsin monimuotoinen. Nurmi oli luonnollisesti esikuvana kaikille 1930-luvun juoksijoille ja osoitus siitä, että Suomen syrjäisiltä saloilta on mahdollista kovalla työllä nousta aivan maailman huipulle asti. Yksi suurimpia yhtäläisyyksiä Paavon ja Taiston välillä näyttääkin olleen juuri työnteke ja suhtautuminen siihen. Kumpikin heistä joutui jo hyvin nuorena raskaisiin töihin. Juokseminen työn ohessa näyttää olleen kummallekin luonnollinen tapa harjoitella. Juoksemiseen suhtauduttiin samanlaisella vakavuudella ja ahkeruudella kuin työnteekoonkin.

Mäen ja Nurmen urheilu-urien kehitys vaikuttaa kulke-
neen varsin erilaisilla raiteilla. Nurmi saavutti suuret voittonsa 23–31-vuotiaana, harjoiteltuaan määrätietoisesti oikeastaan jo 12-vuotiaasta lähtien.⁹² Mäki sitävastoin aloitti säännöllisen harjoittelun vasta 21-vuotiaana ja saavutti urheilu-uransa huippuvuodet 28–29-vuotiaana. Epäilemättä kummatkin olivat äärimmäisen lahjakkaita juoksijoita, jotka kovalla ja määrätietoisella harjoittelulla valmistiivat kehonsa huippukuntoon. Silmiinpistävää on, että Mäki aloitti juoksuharjoittelun vasta yli 20-vuotiaana ja nousi varsin nopeasti Suomen huipulle. Muutamat loukkaantumiset estivät kuitenkin Mäen osallistumisen 1930-luvun merkittävimpiin arvokisoihin. Nurmi sitävastoin harjoitteli jo varsin nuoresta asti pysyen pääasiassa terveenä urheilu-uransa aikana.

Persoonallisuuksina Taisto Mäki ja Paavo Nurmi olivat ikäänkuin toistensa vastakohtia. Mäki oli aina iloinen ja hyväntuulinen, joka sai yleisön sympatiat puolelleen. Mäki säilytti virkeytensä elämänsä loppuun saakka. Ehkäpä hänen salaisuutensa oli siinä, että hän loppujen lopuksi juoksi aina pil-

Janne Mykrä
Rekolan paimen-
pojasta Paavo
Nurmen mantelin-
perijäksi?

ke silmäkulmassa, eikä pitänyt häviämistä niin suurena onnettomuutena.⁹⁵ Nurmi sen sijaan ei voinut sietää häviämistä ja voittamisesta tuli hänelle eräänlainen pakkomielle. Hän saavuttikin komean uran ja paljon palkintoja, mutta ne eivät tuoneet hänelle onnellisuutta ja rauhaa, vaan tekivät hänestä lopulta katkeran miehen.

Taisto Mäki ja Paavo Nurmi tunsivat toisensa henkilökohtaisesti, mutta eivät olleet erityisiä ystäviä. Nurmella oli eräänlainen valmentajan rooli Mäen suhteen. Vuonna 1936 Mäki oli mukana Nurmen johtamalla valmennusleirillä. Mäki ei hyväksynyt leirillä vallinnutta ankaraa kuria ja tinkimätöntä harjoitusohjelmaa, vaan lopetti leirin kesken. Toisen kerran Nurmi oli Mäen valmentajana 1940 järjestetyllä kilpailumatkalla Yhdysvaltoihin. Mäki joutui Nurmen ohjauksessa aivan liian kovaan harjoitusrääkkiin, eikä sitten kilpailuissa menestynyt kovinkaan hyvin. Vaikuttaa siltä, että suurin syy Mäen ja Nurmen yhteistyön vaivalloisuuteen oli heidän luonteidensa täydellinen erilaisuus. Nurmi oli tottunut olemaan ankara ja tinkimätön sekä itseään että toisia kohtaan, kun taas Mäki halusi harjoittelussa toimia rennolla tavalla, joka tuntui itsestä hyvältä.

Voidaanko Taisto Mäkeä sitten pitää Paavo Nurmen manttelinperijänä ja suomalaisen juoksu-urheilun perinteiden kunniakkaana jatkajana? Tavallaan Mäki soveltuu mainiosti Nurmen seuraajaksi, sillä hän kuten edeltäjänsäkin oli yhdessä vaiheessa uraansa lähes voittamaton. Vuosina 1938–1939 Mäen ollessa parhaimmassa juoksukunnossaan hän teki kaikkiaan kuusi maailmanennätystä. Vuonna 1939 hän ei hävinnyt yhtään juoksemistaan 5000 m:n ja 10 000 m:n kilpailuista.

Toisaalta Mäen urheilu-ura kansainvälisellä huipulla jäi Nurmeen verrattuna varsin lyhyeksi. Kansainvälisissä arvokisoissa ei Mäki päässyt, loukkaantumisista ja lopulta toisesta maailmansodasta johtuen esiintymään, lukuunottamatta vuoden 1938 EM-kisoja, joissa Mäki voittikin 5000 m:n mestaruuden. Taisto Mäki voidaan kyllä huoletta nimittää yhdeksi suomalaisen kestävyysjuoksun legendoista, mutta Paavo Nurmen kaltaiseksi ”juoksijain kuninkaaksi” häntä ei voida ristiä. Nurmen saavutukset olivat aikanaan ja ovat vielä nykyäänkin vertaansa vailla. Vaikka Mäen saavutuksia ei voidakaan verrata Nurmen saavutuksiin, voidaan päätellä, että Taisto Mäen

huiman kehityksen takana oli vähintään yhtä suuri määrä lahjakkuutta kuin oli Paavo Nurmella. Ikuisesti vastaamatta jää kysymys, olisiko Taisto Mäestä kasvanut Paavo Nurmen kaltainen "juoksijain kuningas", jos hän olisi pystynyt täysin hyödyntämään kaiken lahjakkuutensa juoksijana? Varmuudella voidaan ainoastaan sanoa, että ilman sotaa Taisto Mäkeä olisi ollut vaikea voittaa vuoden 1940 olympialaisten 5000 m:n ja 10 000 m:n juoksuihin.

Lähdeviitteet

- 1 Taisto Mäen virkatodistus, Vantaan kihlakunnan rekisteritoimisto.
- 2 Massaurheilu 5/1941, s. 14; Homanen, Erkki, Taisto Mäki. Urheiluhistorian erikoistyo. Jyväskylän yliopisto 1958, s. 2.
- 3 Eläketieto 6-7/1974 s. 3 Taisto Mäki kertoo haastattelussa olleensa 6-vuotias, kun hänen äitinsä kuoli. Homanen 1958, s. 2 ja Uusi Apu 20/1969 s. 61 väitetään, että Taisto olisi ollut 5-vuotias äitinsä kuollessa.
- 4 Massaurheilu 5/1941, s. 14; Homanen 1958, s. 2.
- 5 Uusi Apu 20/1969, s. 61 ja Homanen 1958, s. 2 kerrotaan Taiston olleen 9-vuotias isänsä kuollessa. Eläketieto 6-7/1974, s. 3 väitetään, että Taisto olisi ollut 12-vuotias, kun hänen isänsä kuoli.
- 6 Homanen 1958, s. 2.
- 7 Olympia 1/1939, s. 22.
- 8 Alkupotku 1/1939, s. 15; Nuori Voima 1939, s. 469-470.
- 9 Suomen Urheilulehti 56/1936, s. 2.
- 10 Homanen 1958, s. 2; Uusi Apu 20/1969, s. 62; Eläketieto 6-7/1974, s. 3.
- 11 Homanen 1958, s. 3; Uusi Apu 20/1969, s. 62.
- 12 Homanen 1958, s. 3, 8.
- 13 Homanen 1958, s. 3, 9-10.
- 14 Homanen 1958, s. 10; Uusi Apu 20/1969, s. 62.
- 15 Homanen 1958, s. 11.
- 16 Alkupotku 1/1939 s. 15; Homanen 1958, s. 12.
- 17 Homanen 1958, s. 12-13.
- 18 Helsingin Sanomat 29.7.1934, s. 8; Suomen Urheilulehti 60/1934, s. 2.
- 19 Suomen Sotilas 12/1943, s. 368.
- 20 Urheilumme Kasvot 2. Keuruu 1972, s. 896; Halme, Yrjö, Helsingin Kisaveikot 1909-1958. Helsinki 1959, s. 251.
- 21 Taisto Mäen henkilökortti, Alkon rekisteri, Alkon keskusarkisto.
- 22 Urheilun Kuva-aikaa 5/1957 s. 8-9; Uusi Apu 20/1969 s. 64.
- 23 Homanen 1958, s. 16.
- 24 Urheilun Kuva-aikaa 5/1957, s. 8-9.
- 25 Sama.
- 26 Olympia 1939 1/1939 s. 24; Urheilun Kuva-aikaa 5/1957, s. 8-9.
- 27 Halme 1959, s. 251-254.
- 28 Urheilumme Kasvot 2, s. 896.
- 29 Suomen Sotilas 12/1943, s. 368.
- 30 Karikko, Paavo & Koski, Mauno, Yksin aikaa vastaan. Paavo Nurmen elämäkerta. Tapiola 1975, s. 272.
- 31 Karikko & Koski 1975, s. 275; Suomen Urheilulehti 53/1936 s. 2.
- 32 Urheilumme Kasvot 2, s. 896.
- 33 Sama.
- 34 Hannus, Matti, Flying Finns. Lentävät suomalaiset. Oulu 1988, s. 59-60.
- 35 Urheilumme Kasvot 2, s. 897.
- 36 Laitinen, Esa, Suomen Yleisurheilu 1937. Jyväskylä 1988, s. 5.
- 37 Hannus, Matti, Yleisurheilun tuhat tähteä. Porvoo 1983, s. 485; Urheilumme Kasvot 2, s. 897.
- 38 Helsingin Sanomat 5.9.1938, s. 1.
- 39 Urheilumme Kasvot 2, s. 897.

Janne Mykrä
Rekolan paimen-
pojasta Paavo
Nurmen manttelin-
perijäksi?

- 40 Urheilumme Kasvot 2, s. 897; Hannus 1985, s. 485; Jukola, Martti, Urheilun Pikku Jätti-läinen. 5. uusittu painos. Porvoo 1958, s. 321.
- 41 Homanen 1958, liite 1.
- 42 Halme 1959, s. 270.
- 43 Nygrén, Helge, Olympiatuli joka sammui sodan tuuliin. Helsinki 1991, s. 18, 25.
- 44 Olympia 1/1939, s. 24.
- 45 Laitinen, Esa, Suomen Yleisurheilu 1939. Kemi 1987 (=1987a), s. 134.
- 46 Helsingin Sanomat 17.6.1939, s. 10.
- 47 Homanen 1958, liite 1; Urheilumme Kasvot 2, s. 897.
- 48 Helsingin Sanomat 18.9.1939, s. 12; Urheilumme Kasvot 2, s. 897.
- 49 Laitinen 1987a, s. 3; Nygrén, Helge, Suuri areena. Stadion-säätiö 1927-1987. Helsingin Olympiastadion 1938-1988. Helsinki 1988, s. 87.
- 50 Laitinen 1987a, s. 3; Homanen 1958, liite 1.
- 51 Homanen 1958, s. 28; Urheilumme Kasvot 2, s. 897.
- 52 Homanen 1958, s. 4, 30.
- 53 Homanen; 1958, s. 30.
- 54 Virtanen, John. O., Paavo Nurmi King of Runners. (käsikirjoitus s.a.), s. 206-207; New York Times 26.1.1940, s. 4.
- 55 Kertomus HKV:n toiminnasta vuonna 1940, 30.1.1941, s. 5, HKV:n arkisto, Da 1, Suomen Urheilun Keskusarkisto (SUKA); Homanen 1958, s. 30; Uusi Apu 20/1969 s. 63; Halme 1959, s. 286.
- 56 Homanen 1958, s. 31-32; Uusi Apu 20/1969 s. 63.
- 57 Homanen, s. 31-34; Halme, s. 286.
- 58 Uusi Apu 20/1969 s. 63.
- 59 New York Times 13.1.1940, s. 7; New York Times 21.1.1940, section 8, s. 1.
- 60 New York Times 13.1.1940 s. 7.
- 61 Virtanen, s. 206.
- 62 Karikko & Koski 1975, s. 309.
- 63 Homanen 1958, s. 34-35.
- 64 Halme 1959, s. 292.
- 65 Homanen 1959, s. 5.
- 66 Taisto Mäen henkilökortti, Alkon rekisteri, Alkon keskusarkisto; Urheilumme Kasvot 2, s. 897.
- 67 Homanen 1958, s. 36; Urheilumme Kasvot 2, s. 897.
- 68 Halme 1959, s. 347.
- 69 Homanen 1959, s. 37.
- 70 Sirneikkö, Paul & Kolkka, Sulo, Yleisurheilumme Maineen Tietä 1-II. Suomen urheiluliitto 1906-1956. Helsinki 1957, s. 148; Jukola 1958, s. 323.
- 71 Laitinen, Esa, Suomen Yleisurheilun tilasto-osa. Helsinki 1987, s. 537; Hannus 1985, s. 485; Suurseura 19/1979, s. 86.
- 72 Halme 1959, s. 429-430.
- 73 Urheilumme Kasvot 2, s. 897.
- 74 Taisto Mäen virkatodistus, Vantaan kihlakunnan rekisteritoimisto.
- 75 Uusi Apu 20/1969, s. 62.
- 76 Suomen Kuvalehti 1939, s. 1228; Eläketieto 6-7/1974, s. 3; Uusi Apu 20/1969, s. 61.
- 77 Taisto Mäen virkatodistus, Vantaan kihlakunnan rekisteritoimisto.
- 78 Seura 16/1939, s. 13.
- 79 Suomen Urheilulehti 56/1936, s. 2.
- 80 Suomen Kuvalehti 1939, s. 1228-1229; Homanen 1958, liite 1.
- 81 Taisto Mäen virkatodistus, Vantaan kihlakunnan rekisteritoimisto.
- 82 Uusi Apu 20/1969, s. 64.
- 83 Eläketieto 6-7/1974, s. 3.
- 84 Taisto Mäen virkatodistus, Vantaan kihlakunnan rekisteritoimisto.
- 85 Taisto Mäen henkilökortti, Alkon rekisteri, Alkon keskusarkisto; Pulloposti 6/1960, s. 41.
- 86 Urheilun Kuva-aitta 5/1957, s. 9.
- 87 Taisto Mäen henkilökortti, Alkon rekisteri, Alkon keskusarkisto; Olympia 1/1939, s. 24.
- 88 Taisto Mäen henkilökortti, Alkon rekisteri, Alkon keskusarkisto.
- 89 Simpura, Jorma, Vapaan Viinan Aika. 50 vuotta suomalaista alkoholipolitiikkaa. Helsinki 1982, s. 79-80.
- 90 Uusi Apu 20/1969, s. 61.
- 91 Urheilumme Kasvot 2, s. 897; Uusi Apu 20/1969, s. 61; Eläketieto 6-7/1974, s. 3.
- 92 Kaila 1925, s. 15.
- 93 Urheilun Kuva-aitta 5/1957, s. 34.

Janne Mykrä

Rekolan paimen-
pojasta Paavo
Nurmen manttelin-
perijäksi?